

אמנון כ"ץ: ישראל מאיין ולאן ?

א. הציונות

כשבאה לעולם מדינת־ישראל, כבר היתה הציונות הורתה בשלבי גסיסה מתקדמים. מתי בדיוק חל המוות הקליני—קשה לקבוע. האם עוד היתה בהכרה כאשר הסכמנו בלב שלם וצוהל לקבל כמה קרעים של ארץ־ישראל כהגשמתה הסופית? עכשיו, כשמפלגות "ציוניות" מתנגדות ליישוב הארץ, ודאי הוא שכבר הלכה לעולמה. מטבעה לא יכלה הציונות להתקיים בארץ־ישראל אלא דור אחד. תנועה ששמה לה למטרה להנחיל את ארץ־ישראל כולה (אשר כמעט לא היו בה יהודים) לעם ישראל כולו (אשר לא היה לו חפץ בה) תוך התעלמות מוחלטת מכל גישה ריאלי, תנועה כזאת לא יכלה למשוך אלא מיעוט קטן של משוגעים. "לא חרד לקול גם איש אחד מעיר". ריכוז המיעוט הזה בארץ־ישראל היה כוח־המחץ של הציונות. אך השגעון אינו עובר בירושה. הוא גם מתרפא במשך הזמן, וההצלחה מושכת אנשים שפויים לתוך השורות.

בדור אשר גדל בארץ אנו מוצאים שוב חתך רגיל של אנשי מעשה ושיגרה. אילו גדלו במקום אחר, ספק אם היו קמים ועוקרים ארצה. מכיון שגדלו בארץ, מצאו את תנאיה טבעיים ואת בעיותיה מובנות מאליהן וניגשו לבעיות אלו מתוך ריאליזם ושכל ישר, על כל כוחם, על כל מיגבלותיהם.

מה היה על מטרותיה המוצהרות של הציונות לעת גסיסתה, זאת קשה לקבוע. בעיר תיהם המשפטיות, החברתיות והכלכליות של ציבורי יהודים גדולים בהרבה מזה שבישראל נפתרו בדרכים אחרות. איום של השמדה פיזית טוטאלית לא היה קיים כשיצאה הציונות לפעלה. כיום מרחפת סכנת השמדה על ציבור יהודי אחד בלבד—זה שבישראל. הציונות המקורית ראתה בעצמה מכשיר ל"חיסול הגולה". "הציונות" של היום רואה בעצמה מכשיר להנצחת הגולה, מכשיר שעיקר ייעודו לדאוג שתמיד יהיו יהודים "גלותיים" הנושאים את שם ירושלים מרחוק ומתבדלים משכניהם בתוכם הם חיים, שלעולם לא יתבוללו כשאר האדם. ינעמו לה רגבי עפרה. הבנים ממילא אינם חיים מפי הוריהם. לא ניתוח עברה של הציונות המתה יבהיר את דרכה של ישראל החיה.

ב. חבלי־לידה

ניצנוצי ההכרה הראשונים של ישראל כגוף חי הנאבק על קיומו משום שהוא קיים, ודאי שחלו הרבה לפני אביב שנת 48. אבל רק אז הוטל גוף זה למאבק לחיים ולמוות, במלוא האחריות, במלוא הסיכון. זירת היחסים הבינלאומיים, כחיי־הבר, מצטיינת במלחמת־קיום אכזרית. מסך מליצות יכול לטשטש עובדה בהבנת אנשים; אין בו כדי לשנותה.

דווקא בשטח הצבאי, בו לא יכלה לצפות לשום עזרה, גילתה ישראל כוח ויכולת הרבה מעל לצפוי לפי עצמתה באנשים ובציוד. דובר אז הרבה על הכוח שבחוסר-הברירה, וזה ודאי נכון. משקיפים בעולם מרבים ליחס זאת לאפסות הערבים, וגם זה לא דבר ריק הוא. אבל כשנלחמו נגד אחרים, הצליחו הערבים יותר. כוחות קאוקזי נחשבו כוח רציני בימי ה"מאורעות". האנגלים והצרפתים לא הגיעו אלא כדי מחצית התעלה בשנת 56. נראה שלא רק רוח הלחימה אלא גם יעילות הלחימה בצה"ל עולה על המקובל בצבאות אחרים. האם לא יתרון מעין זה בתנופה וביעילות איפשר למחוז מוקדון או למחוז לאטיום (כל אחד בשעתו) להשתלט על עולם-הקדם כולו?

התנופה והדינאמיות של ישראל התינוקת היו פיצוי על מיגבלתה הבלוטת. היא לא היתה אלא פג—קטנה מדי בשטחים ובאוכלוסיה, מתחת לגודל הקריטי המאפשר לאומה להתקיים במאבק לאורך-ימים. ברור היה שישראל חייבת לגדול. ואמנם כך היתה. במלחמת-השיחרור השתלטה ישראל על שטחים שהיו מעבר להישגידו של היישוב העברי, ובשנים שלאחר המלחמה יישובה אותם בעולים. אך המאבק לא תם. העצמאות הביאה אתה בעיות מרובות משפתרה. רק לאט הבינוגו שעצמאות פירושה מאבק מתמיד. שאפשר לאבד אותה בן-יום, שלעולם אינה מובטחת למחר.

ג. הכרזת העצמאות

הכרזת העצמאות הסתמכה על זכות טבעית והיסטורית ועל החלטת האומות-המאוחדות. רגיל הוא שמחברי הכרזות מחפשים להם ניסוחים ליגליסטיים. לולא כוח-הזרוע שעמד לישראל היה ערכה של הזכות הטבעית וההיסטורית כשלכת אשתקד. כל ערכה של הזכות הטבעית פנימי, פסיכולוגי—מכיון שהאמינו בה, מצאו אזרחי ישראל את העז, וחיליה את הכוח. כך עזרה לחשל את כוח-הזרוע אשר רק הוא—במישרים—יצר את העצמאות.

ערכה של החלטת האומות-המאוחדות לא עלה מעולם על מחיר הנייר עליו נכתבה. ההחלטה חילקה את פלשתינה לשלושה אזורים: מדינה יהודית, מדינה פלשתינאית-ערבית ואיזור בינלאומי. המציאות קרעה את ארץ-ישראל המנדטורית לשלושה אזורים: ישראל, "הגדה המערבית" של ירדן, ורצועת-עזה. רק אחד משלושת האזורים שבמציאות דומה דמיון כלשהו לאחד האזורים שבהחלטה. וגם דמיון זה מקרי!

כאשר משכה בריטניה את ידה מפלשתינה, הודיעה שתצא את הארץ ב-15 במאי, תהי החלטת האו"ם אשר תהיה—או גם אם לא יגיע האו"ם לידי החלטה. המדינות הערביות הודיעו מראש שתפלושנה לארץ אם לא יפסוק אותה האו"ם לערבים. ואילו פסק האו"ם את כל ארץ-ישראל לערבים, האם היה הישוב העברי יושב בחיבוק-ידיים? המלחמה היתה בלתי-נמנעת, ורק כוחם, תנופתם ודמיונם של היריבים קבעו את עתיד הארץ.

אפשר שהחלטת האומות עזרה לישראל לזכות בהכרתן המיידית של מדינות שונות.

אבל מדינות קיימות זוכות תמיד להכרה, בסופו של דבר, ואילו ההכרה במדינות שהלכו לעולמן אינה מקימה אותן לתחייה. הכרה בצירוף אמבארגו שקיבלנו מארה"ב היתה יכולה ללוות אותנו בכבוד גדול אלי־קבר. הנשק שבא מצ'כוסלובקיה לא בא אלא בשל אינטרסים ברורים של הגוש המזרחי.

ד. המדינות הערביות

תוך סערת הקרבות של שנות 49—48 קרעו מדינות ערביות חלקים מארץ־ישראל המנדטורית, ואילו ישראל פרצה את גבולות מצרים ולבנון. ישראל החזירה את שטחי המדינות הערביות שכבשה ואילו הערבים החזיקו בכיבושיהם. כך נקבע תקדים הרסני: במלחמה בארץ־ישראל יכולות מדינות ערביות לזכות אך לא להפסיד. תקדים זה חוזק בשנת 56. תקדים זה מבטיח מלחמה בלתי־פוסקת.

שלום הנובע מרצונן הטוב של כל מדינות העולם הוא ענין לאחרי־הימים. שלום בין מדינות שלכל אחת מהן יש מה להפסיד במלחמה שזרר ברובו של העולם כבר עכשיו. לא יפון שלום במזרח התיכון עד שיובן למדינות הערביות כי יש להן מה להפסיד במלחמה; ולא יובן להן הדבר אם לא יהיה זה נכון, והוא לא יהיה נכון אם לא תחזיק ישראל בגבולות של 1967.

כעקרון כללי, רחב, הייתי מכריז—אילו היה הדבר בידי—כי ישראל לעולם לא תיזום מלחמה כדי לרכוש לה שטחים. אבל גם שישראל לעולם לא תחזיר שטחים שייכבשו בידיה. כל שאינו רוצה לאבד שטחיו לישראל—אל יסתבך עמה במלחמה.

כל המבקש לקנות שלום במחיר, חייב להבין שאין השלום בבחינת סחורה הנמסרת אחת־ועד תמורת תשלום קבוע מראש. השלום הקנוי הוא בבחינת שירות הניתן יום־יום ושאפשר למנוע אותו יום־יום, ושעל כן יש לשלם בעדו יום־יום מחיר הנקבע יום־יום לפי ההיצע והביקוש של אותו יום.

גם אלה הרוצים להיות למס־עובד חייבים להבין שאין לישראל "סחורות" די סיפוק תאבונן של המדינות הערביות לאורך־ימים. והתיאבון גדל עם האכילה.

השלום היחיד שיש בו טעם ואמת הוא שלום־חינם, ולפיכך שכר שלום—שלום. ואם אין בכך די, אין שלום. ואם די בכך אפשר לראות רק כאשר אין מניע אחר, חד־פעמי, לכריתת השלום.

איך תפרנה המדינות הערביות שלום של נייר—קל הוא לנחש. די לראות איך הופרו סעיפי נייר בחוזה העבר: הגישה לכותל המערבי נמנעה ללא הסבר; המעבר בלטרון נמנע לאחר תקרית מבוזמת; המעבר בסואץ אף לא נמנע מעולם מספינה ישראלית, פרט ל"בת־גלים"—אשר פתחה, כידוע, באש על אזרחים מצריים...

ה. המעצמות

כאשר פרצו כוחותיו של יגאל אלון לסיני, עמדנו על סף פתרון יציב ובריא בגבול המצרי. לו התקדם צה"ל עד גבול אזור התעלה, שהיה אז איזור צבאי בריטי, היה אזור התעלה משמש חץ בין ישראל למצרים. יתירה מזו, כאיזור בינלאומי בין שתי

מדינות שונות היה האיזור יכול להיות בר־קיום. לא בנקל היו המצרים מגרשים את האנגלים. יצירת מצב בלתי־נסבל בצד המצרי היתה מעבירה את האוריינטציה לצד הישראלי. ישראל היתה זוכה לחיץ בינה לבין מצרים. העולם היה זוכה בתעלה בינלאומית בתוך איזור בינלאומי. זהו המצב אשר בריטניה וצרפת ניסו ליצור באיזור בשנת 56.

האנגלים מנעו פתרון זה. הזיקו לעצמם, השוטים. אולם מדוע־זה נשמעה להם ישראל? אמת, אינני יודע את כל העובדות. אולי היה הלחץ גדול מנשוא. אך כלום נבדקו אז כל האפשרויות לעמוד בלחץ—כולל האפשרות של תמיכה רוסית?
 כאשר אורי הולך לבית־הספר אומרת לו המורה ברכה ששמעת, שקט וסדר הם המפתח להצלחה. אילו בא אורי לשאול עצה מפי, הייתי מציע לו לצפצף על המורה ולעשות ככל העולה על רוחו. אני יודע את אשר למדה הגברת ברכה בסמינר: קחי את הילד הפרוע ביותר, הטילי עליו תפקיד, מסרי בידו אחריות, האצילי עליו חשיבות, והוא יעזור לך להשתלט על הכיתה. בילדים הצייתנים תשלטי בין כך ובין כך. אורי יודע כל זאת, אבל יש לו חוש בריא. אורי אינו זקוק לעצתי.

אינני אומר שכך זה מוכרח להיות. אפשר לנהל כיתה, משפחה, מדינה או עולם גם אחרת. יכולים לעשות זאת המורה, אבי המשפחה, ממשלת המדינה, המעצמה העולמית. אבל זה איננו בידי אורי. הוא יכול רק לקבוע מה תגובותיה של הגברת ברכה וללמוד שלא זה הנשמע לה נשפר. בשטח היחסים הבינלאומיים, אין זה בידי ישראל. היא יכולה רק לקבוע שלא תמיד כדאי לה להישמע למעצמות גדולות ואפילו שוחרות־טוב. למעצמות יש אינטרסים הנוגדים את אלה של ישראל; לעתים אין המעצמות אף מבינות את האינטרסים של עצמן. לטובת עצמה, ולעתים אף לטובת המעצמה שאת פיה היא ממרה, חייבת ישראל לפעמים לפרוץ גשר.

מה שהיה, היה. עכשיו המדובר לא בגברת ברכה אלא בדוד שמואל—בארה"ב. הדוד דואג לשני השובבים האלה, ישראל וירדן, ודורש מהם שלא יריבו. אם ירביץ האחד למשנהו, יכעס הדוד מאד. מובן שדאגת הדוד נובעת בעיקר מעניינים ממשיים מאד הנוגעים להשפעה במזרח התיכון. בארה"ב סבורים שחשוב לשמור על קיומו של חוסין, על גאוותו ועל נאמנותו. זהו שיקול מדיני של ארה"ב. אפשר מאד שהשיקול מוטעה. אפשר שכיסאו של חוסין מט לנפול ואין הוא מהווה אלא סיכון מתמיד. אפשר שארה"ב מעריכה את ירדן מעל לערכה ואת ישראל מתחת לערכה. אולי טוב היה לענייני ארה"ב והמערב שלא רק מערב הירדן אלא גם מזרחו יהיו בידי ישראל—תחת שלטון יציב, בטוחים מחתירת נאצר והסורים.

מובן שישראל לא תצלח את הירדן במסע־כיבוש רק כדי לעשות חסד עם הדוד שמואל נגד רצונו. אבל יכול להתהוות מצב, ובשלב קודם השנה נדמה היה שכבר התהווה, בו תוצרך ישראל לצלוח את הירדן כדי למנוע את מזרחו מן החבלנים. לו קרה כדבר הזה, ומדינת־ירדן נמחתה מעל המפה, מה היה עושה הדוד שמואל?

כמובן, היה כועס מאד. ואחר־כך? אחר־כך היה עורך מחדש את שיקוליו. עכשיו כבר אין שני שובבים, יש רק אחד. במי, אם כן, לתמוך?
 אילו הייתי מאד־מאד חפץ בחסדיו של הדוד, ומאד־מאד מקנא בחוסיין הזוכה בהם, אולי הייתי מתפתה לחסל את חוסיין כדי לרשת את החסדים. אינני כרוך אחר חסדי הדוד עד כדי כך. אני רק מעיר שאם יהיה צורך לכבוש את ירדן—מסיבות אחרות—אפשר ששיקול ריאליסטי של פרשת הדוד יהיה בעד המעשה, לא נגדו.

שופרות־תעמולה ערביים ורוסיים מרבים לדבר על תמיכת ארצות־הברית בישראל, וזה מובן. אינני יכול להבין ישראלים, ויהודים, המאמינים בתמיכה כזאת. נכון שאין ארה"ב מצניקה לישראל או לוחצת עליה כפי שיכלה לעשות, ואולם מכאן ועד לתמיכה מרחק רב. אני, בתמימותי, איני רואה אלא שלארה"ב מדיניות מוצהרת אנטי־ישראלית מובהקת, וכל תמיכתה אינה אלא אי־הוצאתה של מדיניות זו לפועל. לפי־שעה.

כאשר חסמו המצרים את מצרי־שלמה, לא יכלה ישראל לפתחם אלא על־ידי פלישה לסיני. אולם ארה"ב הצהירה שהיא ערבה לגבולות כל המדינות במזרח התיכון, כלומר שהיא אוסרת על ישראל לפרוץ את המצרים. לאחר המלחמה הצטרפה ארה"ב לתביעה לפינוי השטחים. פינוי והכרה, פינוי ושלום, אבל פינוי. הראשונה בחמש הנקודות של הנשיא ג'ונסון—פינוי כל השטחים הכבושים.

כל ענין ההצהרות והערובות תמוה. הן ממשיות מאד כאשר על ישראל לשלם את מחירן, אך מתנדפות לפני יום הפירעון. וכי לא ערובות אמריקאיות מסוג כלשהו הביאו לפינוי סיני והפקרת המצרים בשנת 56? ובשנת 67 התברר שלא היו אלו ערובות ממש, שלא היו כתובות ומנוסחות וחתומות כדת וכדין. מי יוכל להאמין שבערובות חדשות שתניתנה לא ימצא ביום המבחן איזה פגם, איזה קוץ של יר"ד? והצהרת־שלש־המעצמות על ערבות לגבולות במזרח התיכון? בריטניה וצרפת הסתלקו ממנה ערב המלחמה. ארה"ב חזרה וסמכה עליה את ידה. במאי ערבה ארה"ב לכל הגבולות במזרח התיכון, ומה היה לאותם גבולות ביוני?

מעצמות פועלות לפי האינטרסים שלהן כפי שהן מבינות אותם. אם יהיה לישראל אינטרס משותף עם מעצמה גדולה, ואם תבין המעצמה את האינטרס המשותף—תתמוך בישראל גם ללא כל הצהרות או ערובות קודמות. אם לא יהיה אינטרס כזה, או אם לא יובן, תמוגנה כל הערובות כאִד עוד לפני שרוץ הכדור הראשון.

ו. העתיד

כדי שאמנם יהיה למעצמה כלשהי ענין לתמוך בה, חייבת ישראל להיות חזקה וגדולה ומסוגלת להמשיך ולהתחזק ולהמשיך ולגדול. וישראל אמנם הוכיחה באחר רונה שגלום בה הכוח להשתלט על שטחים רחבי־ידיים ולקבוע את עתידם של מיליוני אוכלוסים.

מהלכן המדויק של המלחמות שתבואנה—אין לצפות. ישראל לא תוכל לתכנן מראש.

להכיל ולקבוע את כל תהפוכות המלחמות האלו. רק זאת יכולה ישראל לעשות: לדאוג שמהלכן הכללי יהיה לטובתה, שתהיינה אלו מלחמות של התפשטות ולא של התכווצות, של גידול ולא של הרס, של התעצמות ולא של הכחדה. אם ישקטו אויביה, תוכל ישראל לקבל על עצמה את התפקיד של ארץ קטנה ושלווה שאין לה ענין בעסקי זולתה. אם לא—לא יהיה לה מנוס מלהתערב בכל מעשי אויביה, לכוון אותם ולשלוט בהם ולצור אותם לצרכיה. היא לא תוכל לברוח מהגדולה, כי אין דרך אחרת.

באווירה של איבה ואיום, בתנאים של מלחמה ומאבק, אין מדינה קטנה מאריכה ימים. היא חייבת לגדול או להיכחד. זאת הבחירה שבידי ישראל. וערובות אין! אין ערובה לישראל שלא תיכחד, תעשה אשר תעשה. אך כמעט בטוח הוא שלא תאריך ימים אם לא תנצל הזדמנויות לגדול ולהתחזק. את ההזדמנויות להשמדתה ינצלו אויביה.

זאת הברירה! חרף כל האידיאולוגיות והחלומות. על אף כל הצביעות והתעמולה. תוך עצות הדוידים, ואיומי האויבים, והזיות השוטים. אין דרך קלה יותר, אין דרך בטוחה יותר, אין בכלל דרך אחרת להתקיים. ישראל חייבת לגדול. לגדול עד אשר יהיה קיומה מובטח. לגדול עד אשר יגידו האויבים די. כאשר יושיטו ידם לשלום, תדע ישראל שגדלה דיה.

לגדול בשטחים—ובאוכלוסיה. בשטחים גדלה בשנה שעברה. מאינן תבוא האוכלר סיה? מקורות העליה דללו, וספק אם יפתחו מחדש. גם בטוב שבמקרים, מעבר לכל שמותר לקוות, מגבלת העליה לעוד מיליונים ספורים, בעוד שאויבי ישראל מונים עשרות מיליונים, לפחות. משום כך הם בטוחים בנצחונם הסופי. לכן תומכות בהם המעצמות. זו הסיבה שאין תומך בישראל.

אבל השטחים החדשים הביאו אתם לישראל אוכלוסיה חדשה. אם תדע ישראל לקלוט אוכלוסיה זו, נפתרה הבעיה. ושכר הקליטה כפול: כל אחד מאוכלוסי השטר חים החדשים שיסגל לעצמו את ההשתייכות העברית הוא לא רק איש נוסף לישראל אלא גם אחד פחות לצריה.

לא ביום אחד יקרה הדבר, אך אין הזמן דוחק עד כדי כך. אם תוכל ישראל תוך ימי דור לפתוח את זרועותיה, את תרבותה ואת חברתה לפני אוכלוסיה זו—נפתרה בעיית גידולה. שטחים נוספים יביאו אוכלוסיה נוספת, ותהליך הגידול יוכל להימשך עד שיגידו האויבים די. הנחת הערבים, שישראל מגבלת במקורות גידולה וסופה לכרוע מול משקלם, תימצא מופרכת.

וזה בידי ישראל. אם תתעקש להגדיר את עצמה כעדה טהורת-גזע של אנשים שאמותיהם יהודיות—הריהי כורה לעצמה קבר. אם תדע להפיץ את התרבות העברית ללא גזענות יהודית, אם תדע לדלות את הטוב שבמורשתה—ולהתחלק בו—עתידה לפניה, וסופה מי ישרונו!

אלאסקה, 6 ביולי 1968